

การศึกษาชุมชนอย่างมีส่วนร่วมด้วยเครื่องมือ PRA เพื่อนำไปสู่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่อย่างยั่งยืน

กรณีศึกษา: บ้านคลองไม้แดง อุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม

1. หลักการและเหตุผล

นโยบายภาครัฐในการเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพอย่างเร่งด่วน ทำให้เกิดการประกาศพื้นที่คุ้มครองที่ขยายพื้นที่อย่างรวดเร็ว การประกาศพื้นที่ดังกล่าวดำเนินขึ้น โดยขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้นๆ เป็นผลให้เกิดการขโมยทรัพยากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้นเป็นเวลานาน จนทำให้เกิดปัญหาความมั่นคงในการดำรงชีวิต การเข้าถึงทรัพยากรสามารถทำได้อย่างจำกัด เนื่องจากตามกฎหมายอุทยานแล้ว ชุมชนไม่สามารถดำเนินกิจกรรม เก็บหาของป่าของป่าหรือตกปลาในเขตอุทยานได้ ทั้งหมดนี้ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างชุมชนและภาครัฐที่ไม่ได้สร้างหลักประกันที่จะอนุรักษ์ความหลากหลายธรรมชาติและสร้างความยั่งยืนในการดำรงชีวิตได้ การศึกษาครั้งนี้จัดทำขึ้นเพื่อศึกษาวิถีชีวิตชุมชนในเขตอุทยาน และประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการประกาศพื้นที่อุทยาน โดยจะทำการศึกษาในหมู่บ้านเป้าหมายได้แก่ บ้านคลองไม้แดง ต. บ่อน้ำร้อน อ. สิเกา จังหวัดตรัง ซึ่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม แนวทางการศึกษานี้เน้นการใช้เครื่องมือการศึกษาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ได้แก่ การจัดทำปฏิทินฤดูกาล กราฟกาลเวลาเพื่อศึกษาประวัติชุมชน ทั้งนี้ การศึกษาจะเน้นการใช้เครื่องมือแผนที่ทรัพยากรชุมชนเป็นหลัก¹ เพื่อศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ การใช้ที่ดินที่นำมาซึ่งจากกำหนดเขตชุมชนในพื้นที่อุทยาน

วัตถุประสงค์ของการศึกษานี้ได้แก่

1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านเป้าหมาย
2. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนเพื่อหาตัวชี้วัดถึงศักยภาพชุมชนในการจัดการทรัพยากรในพื้นที่อุทยาน
3. เพื่อจัดทำแนวเขตชุมชนหรือแนวเขตหมู่บ้าน ตลอดจนจนถึงขอบเขตการใช้ทรัพยากรของชุมชนในเขตอุทยาน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชุมชนและเจ้าหน้าที่ถึงประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น

---

¹ แผนที่ชุมชนคือระบบแผนที่เชิงภูมิศาสตร์ นิเวศวิทยาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ผสมผสานเข้ากับแผนที่รัฐบาล ซึ่งแตกต่างจากแผนที่ทั่วไปเพราะเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ภาครัฐและ องค์กรพัฒนาเอกชนในการนำเสนอข้อมูลขั้นตอนการผลิตแผนที่เน้นการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนโดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ วิเคราะห์ประเด็นปัญหาโดยการอภิปรายและแลกเปลี่ยนของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับปัญหา ผลที่ได้รับคือการผลิตแผนที่ชุมชนที่ได้มาตรฐานและเหมาะสมสำหรับการจัดทำข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติและใช้ในการวางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ชุมชนเพื่อการประสงค์ของแผนที่ชุมชนคือการสนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทั้งภายในชุมชน และเจ้าหน้าที่ นักพัฒนา ตลอดจนบุคคลที่เกี่ยวข้องในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน และเพื่อศึกษาและจัดระบบข้อมูลเชิงนิเวศวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ได้มีการสร้างกระบวนการจัดทำแนวเขตแบบมีส่วนร่วม อันเป็นการทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับองค์กรชาวบ้าน โดยคาดหวังให้นำไปสู่การแก้ไขปัญหากรณีความขัดแย้ง ในขณะที่เดียวกันกระบวนการทำแผนที่ยังส่งเสริมให้ชุมชนมีศักยภาพในการสื่อสารเรื่องราวและประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้ด้วยตัวเอง

กรณีศึกษา บ้านคลองไม้แดง ต.บ่อน้ำร้อน อ. สิเกา จ. ตรัง

สภาพทั่วไป

ตลอดแนวชายฝั่งทะเลของจังหวัดตรังและเกาะแก่งนอกฝั่งนับจากปากอ่าวทางด้านเหนือในท้องที่อำเภอสิเกาถึงอำเภอกันตังอยู่ในเขต อุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม มีเนื้อที่ 144,292.35 ไร่ ได้รับการประกาศจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติ เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2524 โดยประกาศใน ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 19 ตอนที่ 170 นับเป็นอุทยานแห่งชาติลำดับที่ 36 ของประเทศไทย อุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม ตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันตกของประเทศไทยมีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ จดเขาของจันท์ อำเภอกันตัง คลองเมง และคลองลำยาว ตำบลไม้ฝาด อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง
ทิศใต้ จดช่องแคบมะละกา อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง
ทิศตะวันออก จดควนดินแดง ควนเม็ดจูน ควนลู และควนแดง
ทิศตะวันตก จดเกาะไหง เกาะมั่ง ช่องแคบมะละกา

สามารถแบ่งพื้นที่ออกได้เป็น 2 ส่วน ได้แก่

- ก. พื้นที่ดินชายฝั่งทะเลรวมทั้งเกาะ
มุกต์ เกาะกระดาน เกาะแหวน เกาะ
เชือก เกาะเมง เกาะปลิง และเกาะเจ้า
ไหม บริเวณชายฝั่งนี้ ประกอบด้วย
เขาหินปูนสูงชัน ทางตอนเหนือด้าน
ตะวันออกมีเทือกเขาของจันท์
เทือกเขาควนเม็ดจูน เทือกเขาควน
แดง ฯลฯ ซึ่งเป็นแหล่ง กำเนิดต้น
น้ำลำธารหลายสายที่มารวมกันเป็น
คลองบางลึก ไหลลงสู่ม่าน้ำตรังโดย
เป็นพื้นดิน 58,530
- ข. พื้นน้ำ ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ
85,762.5 ไร่ เป็นห้วงน้ำลึก มีความ
ลึกเฉลี่ย 20 เมตร

(แหล่งข้อมูล)

2. ทรัพยากรธรรมชาติ: พืชพรรณและสัตว์ป่า

พืชพรรณไม้บริเวณอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหมแบ่งเป็น 2 ประเภทได้แก่ทรัพยากรที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ได้แก่ ป่าดิบชื้น ป่าผสม ป่าชายหาด ป่าชายเลน และป่าทางทะเลได้แก่ หญ้าทะเล ประเภทที่สองคือ ประเภทสังคมพืชที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ ได้แก่ พืชเกษตรเช่น มะพร้าว ยางพารา

สัตว์ที่พบอยู่ในอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จำแนกออกได้เป็น สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม นก สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกและสัตว์น้ำ (รายละเอียด ชนิดพืชและสัตว์ในภาคผนวก ก)

3. ชุมชน

ชุมชนโดยรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม ที่อยู่ทั้งนอกและในพื้นที่ จำนวน 15 หมู่บ้าน ครอบคลุมพื้นที่ 6 ตำบล 2 อำเภอ โดยมีหมู่บ้านที่อยู่ในพื้นที่อุทยาน 1 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านเจ้าไหมและหมู่บ้านในเขตต่อเนื่องอีก 14 หมู่บ้านซึ่งมีทั้งหมด 1,739 หลังคาเรือน ประชากรทั้งสิ้น 9,623 คน เป็นชาย 4,933 คนและหญิง 4,690 คน หมู่บ้านส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวเกือบหนึ่งร้อยปี การจัดตั้งบ้านเรือนเป็นแบบกระจาย กระจาย หรือรวมเป็นหย่อมๆ มีบางหมู่บ้านเรียงรายตามแนวถนนสองข้างทางส่วนใหญ่มีการพัฒนาระดับปานกลาง (รายละเอียดประชากรในภาคผนวก ข)

3.1. การประกอบอาชีพ

ด้วยสภาพอากาศแบบมรสุม ทำให้พื้นที่อุทยานแห่งชาติเป็นพื้นที่ขึ้นจากอ่าวทะเลอ่าวไทยและอันดามัน และเอื้อต่อการทำสวนยางพารา สวนผลไม้ ปลูกผักใช้ในครัวเรือนและประการที่สำคัญผู้ที่อยู่อาศัยอยู่ริมฝั่งทะเลมักมีอาชีพประมงซึ่งทำรายได้ดี จากการสำรวจในจำนวน 441 คน พบว่า ร้อยละ 49.89ประกอบอาชีพเกี่ยวกับการเกษตร ร้อยละ 20.18 ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปในภาคเกษตร เช่น รับจ้างกรีดยาง ถางวัชพืชในแปลง และ ร้อยละ 13.15 ประกอบอาชีพจับสัตว์น้ำ (ประมง) โดยเฉพาะบ้านหาดเจ้าไหม บางสัก และบ้านควนตุงกู

4. สภาพปัญหาหมู่บ้านอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม

สภาพปัญหาที่พบในเขตอุทยานแห่งชาติมีมากมายได้แก่ ปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติที่โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำลายปะการัง ที่เกิดจากปรากฏการณ์ธรรมชาติ อย่างเช่น ประชากรที่เพิ่มขึ้นของปลาดาวหนามที่กินปะการัง และสาเหตุที่เกิดขึ้นจากมนุษย์ อย่างเช่น การจับปลาในเขตปะการังโดยการวางระเบิด การทิ้งสมอลงในแนวปะการัง การขาดความระมัดระวังของนักท่องเที่ยว โดยการเหยียบ การยืน หรือการเตะ ดินกบ ถูกแนวปะการัง การทิ้งขยะ หรือการชะล้างน้ำมันลงสู่ทะเล และตะกอนทรายฟุ้งกระจายจากแรงใบพัด เรือเป็นต้น

นอกเหนือจากนี้ปัญหาที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของพื้นที่อุทยานคือ ชุมชนที่อาศัยอยู่ในและนอกเขตอุทยานส่วนใหญ่หมู่บ้านรอบอุทยานแห่งชาติจะมีปัญหาในเรื่องกรรมสิทธิ์ดินทำกินที่อยู่ในพื้นที่อุทยานที่มีการประกาศเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2524 ครอบคลุม 15 หมู่บ้าน 6 ตำบล 2 อำเภอและนอกเหนือจากปัญหานี้แล้วยังมี ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นลักษณะเฉพาะในพื้นที่หมู่บ้านเอง นอกเหนือจากนี้ยังมีประเด็นที่สำคัญอีกประเด็นหนึ่งคือ เรื่องแนวเขตอุทยานทับที่ทำกินชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่มานานกว่า 100 ปี ชุมชนจึงกลายเป็นผู้บุกรุกและเป็นผู้

อยู่อาศัยอย่างผิดกฎหมายและขาดการยอมรับในการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในปัจจุบัน
ชุมชนที่อาศัยอยู่ทั้งในและนอกเขตอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหมประสบปัญหาและมีหลายครัวเรือนที่ถูกเจ้าหน้าที่
อุทยานจับกุมในขณะที่เข้าไปกรีดยาง ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งเกิดขึ้น แนวทางการแก้ปัญหาที่คือการ
ส่งเสริมการทำงานร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่อุทยานและชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม
ควรมีการศึกษารูปแบบการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อเป็นฐานในการ
วางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติต่อไป

กรณีศึกษา หมู่ที่ 8 ตำบลบ่อน้ำร้อน อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

1. ประวัติศาสตร์

ชุมชนบ้านคลองไม้แดง หมู่ที่ 8 ตำบลบ่อน้ำร้อน อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เป็น คุ้มบ้านหนึ่งของหมู่บ้านเคี่ยมงาม ซึ่งมีหมู่บ้านย่อย 5 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านเหนือ บ้านพุซิง บ้านเคี่ยมงามและบ้านคลองไม้แดง บ้านเคี่ยมงามเป็นแหล่งทรัพยากรน้ำที่สำคัญให้กับตำบลบ่อน้ำร้อน

บ้านคลองไม้แดงเป็นหมู่บ้านหลักของการศึกษาเนื่องจากในปัจจุบัน เป็นหมู่บ้านศูนย์รวมของสมาชิกชุมชนจาก 5 หมู่บ้านที่ประสบปัญหาเนื่องจากการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม มีการรวมตัวของชุมชนผู้ประสบปัญหาเนื่องจากการ มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ซับซ้อนยาวนานกว่า 150 ปี สืบเนื่องจากการอพยพเข้าออกของกลุ่มคนต่างศาสนาและเผ่าพันธุ์จากอดีตถึงปัจจุบัน โดยในปี พ.ศ. 2510 ได้มีกลุ่มคนจำนวน 13 ครอบครัวมุสลิมอพยพเข้ามาจากจังหวัดพัทลุง และได้ทำการจับจองที่ดินทำกินบนที่ราบเพื่อใช้ทำนา ทำสวนยาง และปลูกไร่ผลไม้ ในขณะที่เดียวกันได้มีกลุ่มคอมมิวนิสต์ได้เข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่ทำให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่ไม่มีชุมชนอื่นกล้าเข้าไปใกล้เพราะคิดว่าเป็นที่หลบซ่อนของกลุ่มคอมมิวนิสต์

ในช่วงนั้น สภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่คลองไม้แดงมีความอุดมสมบูรณ์มาก ทำให้มีสัตว์ใหญ่ อย่างเช่น หมึกควาย หมึกขอ นกหว้า ค้างคาว เสือโคร่ง เสือดำ หมาไน ชะนี จงควาน นกหัวขวาน นกเงือก ไก่ป่า เม่น อีเกะ งูจงอาง งูเห่า สวมเสร็จ พรวนแมว ควายป่า กบไฟ ตลอดจนเสือโคร่งและช้างป่าซึ่งมีประมาณชุกชุม ชุมชนที่เข้าไปตั้งถิ่นฐานมีที่ดินทำกินและสามารถหาอาหารจากป่า แต่ปรากฏว่าต้องประสบปัญหาเนื่องจากมีช้างป่าและเสือโคร่งเข้ามาทำลายผลผลิตในนาและบ้านเรือนของชุมชน ผลคือชาวบ้านบางกลุ่มที่อาศัยอยู่ก่อนหน้านั้นต้องอพยพออก และไปสร้างชุมชนใหม่ในพื้นที่อื่นๆ

วิถีชีวิตของชุมชนสมัยนั้นพึ่งพิงการทำไร่ นา ปลูกสวนยางและหาของป่าเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเจาะน้ำยางจากต้นยางที่กระจายอยู่รอบๆพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์ ความมั่นคงทางอาหารนั้นหาได้จากการหาของป่า อย่างเช่น สตอ เหลียง หน่อไม้ ฝาสาน ตลอดจนการล่าสัตว์ป่า อย่างเช่น ตะพาบน้ำ ควาน จง หมูป่า ไก่ป่าและหาลาในคลอง ซึ่งทรัพยากรเหล่านี้สามารถนำไปขายที่ตลาดเพื่อสร้างรายได้แก่ครอบครัว

ก่อนจะมีการพัฒนาระบบคมนาคมบ้านคลองไม้แดงเป็นหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลความเจริญ โดยส่วนมากชุมชนจะเดินหรือใช้ม้า ในบางกรณีต้องไปซื้อยา อย่างเช่น ยาแก้ไข้มาเลเชีย แก้หวัด หรือน้ำของป่าไป อย่างเช่น ตอเรียง หรือยาสมุนไพรชนิดอื่นๆ ไปขายที่ตลาด ชาวบ้านจะต้องเริ่มออกเดินทางตั้งแต่ตี 4 และ เดินตัดแนวสันเขาต่างๆเป็นระยะทาง **x** กิโลเมตร และต้องรีบกลับมาให้ทันก่อนพระอาทิตย์ตกดินเนื่องจากมีสัตว์ป่าชุกชุม

การปกครองชุมชนในสมัยก่อนเน้นความเชื่อเรื่องบุญกรรม ศีลธรรม และหมอเฒ่า หมอเฒ่าเป็นผู้ดูแลหรือที่เรียกทั่วไปว่า ควานช้าง หรือนายพราน เป็นผู้ที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญในการแสวงหาของวิเศษในป่าและเป็นปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด ชุมชนเชื่อว่าเขาผู้นี้เป็นผู้ที่มีวาจาศักดิ์สิทธิ์และสามารถควบคุมช้างป่าไม่ให้เข้ามาทำร้ายชุมชน ด้วยความที่มีอำนาจและองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติจึงมีบทบาทสำคัญในการรักษาป่าตามความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในช่วงประเพณีสำคัญ ชาวบ้านนิยมประกอบพิธีกรรมและบนต่อน้ำคาหมอเฒ่า จะประสบความสำเร็จ หากเดินป่าหรือหาของป่าจะได้ปลอดภัย ความศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวทำให้สมาชิกชุมชนเคารพและนับถือ มีบทบาทในการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งในชุมชนตลอดมา

เหตุการณ์สำคัญที่ก่อให้เกิดจุดเปลี่ยนในชุมชนสามารถสรุปความได้ว่าวิถีชีวิตการพึ่งพิงทรัพยากรป่าได้เปลี่ยนไปตั้งแต่มีการประกาศพื้นที่ป่าเป็นพื้นที่สัมปทาน อย่างไรก็ตามการเข้าถึงทรัพยากรนั้นเริ่มมีการจำกัดมากขึ้นหลังจากมีการประกาศพื้นที่อุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม เหตุการณ์ต่างและผลกระทบที่มีต่อชุมชนสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

ช่วงเวลา	เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น	ผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงในชุมชน
ปี พ.ศ. 2512	หน่วยงานราชการได้เปิดให้นายทุนเข้าใช้ประโยชน์โดยการให้สัมปทานป่า นำโดย นายหนอม นายจรัส นายเชียร นายคม	ทรัพยากรป่าไม้ใหญ่ขนาด 10-15 คนโอบที่สำคัญได้แก่ ตะเคียน สักทอง งาช้าง หลุมพอ เทียมถูกทำลายเป็นจำนวนมาก ทำให้ชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ไม่สามารถหาของป่าได้อย่างเคย หลังจากการสัมปทานเสร็จสิ้น มีชุมชนอื่นๆ อพยพเข้ามาจับจองที่ดินเพิ่มขึ้นเนื่องจากมีที่โล่งเตียนมากขึ้น
ปี พ.ศ. 2516-2518	ทางราชการเปิดสัมปทานครั้งที่สอง นำโดย นานสงวน นายหนู นายสมพงษ์	ทรัพยากรป่าขนาดใหญ่ถูกทำลายในพื้นที่ใหญ่กว่าเดิม แต่ปริมาณไม้ที่ถูกทำลายไม่มากเท่าแต่เดิมเนื่องจากขนส่งไม้ลงมาจากภูเขาไม้คู้ม ต้นทุน และเนื่องจากการทำลายป่าได้เกิดขึ้นมาหลายปี ทำให้ชาวบ้านชินชากับการกระทำของภาครัฐ และส่วนมากเห็นว่าเป็นโอกาสดีที่จะใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าที่ถูกทำลายในการทำมาหากิน
ปี พ.ศ. 2524	ราชการประกาศพื้นที่อุทยานหาดเจ้าไหม	การประกาศพื้นที่อุทยานขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนทำให้เกิดการทับที่ทำกินของชาวบ้านจากชุมชนคลองไม้แดง ดังนั้นชุมชนกลายเป็นที่บุกรุก สิทธิในที่ดินทำกินไม่มั่นคงและต้องเผชิญกับปัญหาการถูกจับโดยเจ้าหน้าที่อุทยาน ผลคือบางครอบครัวที่ไม่มีเอกสารสิทธิที่ดินในย้ายออกจากหมู่บ้าน คนที่ยังคงอาศัยอยู่ที่เดิมคือ คนที่มีเอกสารสิทธิ ภ.ทบ.(ภาษีที่ดิน) 5 10 และ 11
ปี พ.ศ. 2530	หน่วยพิทักษ์รักษาป่า (ควนแดง) ทำสายลวดหนามกั้นรอบภูเขาที่ชุมชนมักเข้าไปหาของป่า ได้แก่ เนินย่านเชือก คลองน้ำเค็ม และเนินขวาง เพื่อป้องกันไม่ให้ชาวบ้านเข้าไปเก็บของป่า	การปิดกั้นการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนทำให้ชุมชนประสบปัญหาเนื่องจากไม่หาของป่าที่เป็นแหล่งอาหารและรายได้ที่สำคัญที่หนึ่งของชุมชน ผลคือ การรวมตัวกันของชาวบ้าน 3 หมู่บ้าน ได้แก่บ้านเคี่ยมงาม บ้านคลองไม้แดงเหนือและใต้เพื่อเรียกร้องให้เพิกถอนหลักสายหนาม ซึ่งเป็นการรวมตัวครั้งแรกของชุมชนเอง
ปี พ.ศ. 2532	ชาวบ้านถูกจับข้อหาตัดไม้เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในชุมชน อย่างเช่นนำไม้ไปทำสะพานเชื่อมต่อถนนสายหลัก	มีการรวมตัวเพื่อยื่นข้อเสนอร่วมกับเสียด่าปรับ
ปี พ.ศ. 2539-2540	ทางราชการส่งเจ้าหน้าที่เข้ามาดำเนินการและจัดทำแผนที่การใช้ที่ดิน และออกเอกสาร ส.ปท. 4-01	ผลของการสำรวจการใช้ประโยชน์ที่ดินคือการออกโฉนดเพิ่มมากขึ้น ทำให้เป็นมีชุมชนจากที่อื่นเข้ามาจับจองที่ดินเพิ่มมากขึ้น

2. บ้านคลองไม้แดง จาก ปี พ.ศ. 2540 ถึงปัจจุบัน

2.1. สภาพพื้นที่

บ้านคลอง ไม้แดงมีอาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดกับ บ้านสว่างศิริ ต. โศกยาง อ. กันตัง จ. ตรัง
ทิศใต้	ติดกับ บ้านควนแดงและบ้านไสหนูน ต. บ่อน้ำร้อน อ. กันตัง จ. ตรัง
ทิศตะวันตก	ติดกับ บ้านคลองไม้แดงใต้และบ้านป่าแก่ ต. บางสัก อ. กันตัง จ. ตรัง
ทิศตะวันออก	ติดกับ บ้านเคี่ยมงาม ต. บ่อน้ำร้อน อ. กันตัง จ. ตรัง

บ้านคลอง ไม้แดงตั้งอยู่ใจกลางพื้นที่ราบล้อมรอบด้วยภูเขา มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 300 เมตร สภาพพื้นที่ทั่วไปเป็นที่ราบสลับเนินเขาเตี้ยๆ ครอบคลุมพื้นที่ทั้งสิ้น 6,320 ไร่ ตั้งอยู่ในเขตป่าต้นน้ำที่ไหลสู่คลองที่สำคัญ 4 สายได้แก่ คลองลู คลองเคี่ยมงาม คลองควนแดง และคลองบางสัก ทำให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่เปราะบางทางระบบนิเวศน์ ตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม ฐานทรัพยากรที่สำคัญ ได้แก่ คลอง ไม้แดง ป่าต้นน้ำ ตำแหน่งที่ตั้งชุมชนตั้งอยู่ระหว่างภูเขา 3 ลูก ได้แก่

ก) เทือกเขาควนแดง ซึ่งชุมชนท้องถิ่นแบ่งเป็น 3 ส่วนและเรียกตากภาษาท้องถิ่นว่า เนินย่านเอือก อ่าวยูเล และ เขาเนินสันปลา มีความสูงโดยเฉลี่ย 250 เมตร มีป่าปกคลุมหนาที่บทำให้เป็นแหล่งอาหารและที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด

ข) ภูเขากลาง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของเนินย่านเอือก มีความสูงโดยเฉลี่ย 200 เมตรสภาพทรัพยากรเป็นพื้นที่ป่าที่บและสามารถพบพันธุ์ไม้พื้นบ้าน ได้แก่ ต้นเหียง

ค) ภูเขินขวาง

3. การปกครอง

3.1. โครงสร้างระบบการปกครองและประเด็น

ระบบการปกครองใช้ระบบแบบผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล ของกระทรวงมหาดไทย องค์การประกอบแต่ละส่วนมีวาระการทำงาน 5 ปี และ เปลี่ยนบุคคลประจำตำแหน่งที่มาจากกาเลือกตั้งในเดือน ธันวาคมจากสมาชิกชุมชนโดยใช้ระบบเลือกตั้ง ประเด็นที่เกิดขึ้นในพื้นที่คือ การขาดการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการขาดความเข้าใจระหว่างผู้นำทางการของหมู่บ้านและชุมชน ทำให้ชุมชนไม่ให้ความเชื่อใจและเคารพผู้นำทางการเท่าที่ควร นำไปสู่ปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสองกลุ่ม ที่ผ่านมารวมตัวของชุมชนในกิจกรรมต่างๆ อย่างเช่น งานบุญ งานประเพณีหรือกิจกรรมอนุรักษ์เน้นการปรึกษาหารือกับผู้นำธรรมชาติหรือ ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลที่มีแนวคิดและแนวทางในการทำงานสอดคล้องกับเป้าหมายของชุมชน แต่เป็นเรื่องที่ว่าในชุมชนคลอง ไม้แดงไม่มีกลุ่มผู้มิกลุ่มอิทธิพลเข้ามาบิบบาทหรือจำกัดการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติของสมาชิกชุมชน

3.2. บทบาทของแต่ละกลุ่ม

ตำแหน่ง	จำนวน (คน)	บทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์กับชุมชน
ผู้ใหญ่บ้าน	1	ดูแลความเป็นอยู่ และรับแจ้งเกิดแจ้งตายให้แก่สมาชิกในชุมชน อนุมัติกฎระเบียบในชุมชน อย่างเช่น กฎระเบียบในการเก็บของป่า ตามกฎหมายแล้วผู้ใหญ่บ้านนั้นก็มีอำนาจสูงสุดในชุมชน แต่จากการศึกษาชุมชนพบว่า มีความขัดแย้งในแนวคิดและวิธีการทำงานระหว่างสองกลุ่ม และเนื่องด้วยชุมชนคลองไม้แดงเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง ทำให้ชุมชนดำเนินการทำงานเชิงอนุรักษ์ได้ด้วยตนเองแต่ไม่ได้รับความร่วมมือจากผู้ใหญ่บ้าน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่บ้านและชุมชนจากหมู่บ้านคลองไม้แดงยังคงไม่ถือว่าเป็นไปอย่างราบรื่น
ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	2	เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและทำหน้าที่รักษาการแทนเมื่อผู้ใหญ่บ้าน ออกราชการที่อื่น
องค์การบริหารส่วนตำบล	2	พัฒนาระบบสาธารณูปโภค โดยการรับนโยบายและโครงการพัฒนาหมู่บ้านมาจากอำเภอ และนำเสนอต่อผู้ใหญ่และคณะกรรมการหมู่บ้าน
กรรมการหมู่บ้าน	15	จัดทำแผนงานด้านการพัฒนาชุมชน อย่างเช่น ถนน แหล่งน้ำ วัด และนำแผนงานเสนอต่อองค์การบริหารส่วนตำบลศรีฐาน
กรรมการบริหาร	8	ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2546 ทำหน้าที่บริหารและจัดการกองทุนเงินล้าน ปล่อยเงินกู้ให้ชุมชนที่ต้องการเงินทุน คิดดอกเบี้ย 6 บาทต่อปี
เหรียญก	2	ทำหน้าที่เป็นฝ่ายตรวจสอบการเงินและกองทุนต่างๆในชุมชน

4. เศรษฐกิจสังคม

บ้านคลองไม้แดงเป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก มีประชากรรวมทั้งสิ้น 1,261 คน แบ่งเป็นชาย 669 คน และ หญิง 591 คน รวม 249 ครัวเรือน สถานที่ตั้งครัวเรือนจะกระจายตามพื้นที่ทำกินแต่จะอยู่ใกล้ชิดกับสมาชิกครอบครัว ราษฎรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธและใช้ภาษาท้องถิ่นคือภาษาไทย ระดับการศึกษาโดยรวมคือมัธยมต้นแต่มีประมาณ 9 ครอบครัวยุคที่สามสามารถส่งบุตรศึกษาปริญญาอยู่ในขณะนี้ อาชีพหลักคือการปลูกสวนยาง และอาชีพรองคือการออกไปหาอาชีพเสริม อย่างเช่นการรับเป็นลูกเรือประมงในช่วงหน้าแล้ง และการเข้าไปทำงานในโรงงานในเมืองซึ่งโดยส่วนมากจะเป็นคนหนุ่ม รายได้โดยเฉลี่ยจากการทำสวนยางคือเดือนละ 12000 บาท (ปีละประมาณ 140,000 บาท) ซึ่งเป็นอาชีพและรายได้ที่ไม่สามารถได้ประจำทุกเดือนเนื่องจากสามารถกรีดยางได้แค่ เดือนละ 20 วันและต้องพักอีก 3 เดือน

ในบางฤดูชุมชนส่วนใหญ่จะหาของป่าโดยเฉพาะสมุนไพรเพื่อมาทำยารักษาโรคและล่าสัตว์ป่าจำพวก กระรอก กระจง นก ตัวนึ่ง ราชได้จากการเก็บของป่านี้สำคัญมาสำหรับบางครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง น้ำผึ้งป่า ซึ่งจะถูกรวจใส่ขวดและนำไปขายที่ตลาดหรือส่งไปขายในเมือง มีราคาขวดละ 350-400 บาทซึ่งนับว่า สูงมากสำหรับราคาน้ำผึ้งทั่วไป ราชได้โดยเฉลี่ยจากการขายน้ำผึ้งประมาณ 100,000 บาทต่อปี การเก็บสตอ สร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวและเป็นอาหารบริโภคในครัวเรือน ราชได้โดยเฉลี่ยจากการขายสตออยู่ระหว่าง 15,000 – 20,000 บาท ต่อปี (ราคาฝักละ 1.50-2.00 บาท) อย่างไรก็ตามการศึกษาพบว่าราชได้ดังกล่าวกระจุกตัวแค่ บางครัวเรือนเนื่องจากไม่สามารถทำได้ทุกคนเนื่องจากเป็นงานที่ต้องใช้ทักษะและมีความเสี่ยง เช่นเดียวกับการเก็บน้ำผึ้ง แม้นจะมีราชได้ดีแต่ก็มีแค่ 10 ครัวเรือนเท่านั้นที่สามารถประกอบอาชีพนี้ได้เนื่องจากอันตราย

โดยภาพรวมแล้วสมาชิกชุมชนมีรายได้ส่วนใหญ่จากการปลูกสวนยาง มีรายได้ประมาณ 240,000 บาท ต่อปี หรือ 12,000 บาทต่อเดือน ซึ่งถือว่าดีกว่าชุมชนในภาคอีสานที่มีรายได้ไม่สม่ำเสมอและไม่ทุกเดือนจากการ ปลูกข้าว การศึกษาพบว่าภายใต้นโยบายส่งเสริมกองทุนต่างๆของรัฐบาล ทำให้ของชุมชนพึ่งพิงจายภายนอก มาก ดังจะเห็นได้จากการโทรศัพท์มือถือ การซื้อรถมอเตอร์ไซด์ การซื้ออาหารสำเร็จรูปเนื่องจากไม่มีเวลา การ ใช้จ่ายดังกล่าวทำให้เกิดรายจ่ายมากกว่ารายรับดังแสดงให้เห็นในตารางต่อไปนี้

การประมาณรายรับและรายจ่ายในแต่ละเดือน: กรณีศึกษาจากครอบครัวทำสวนยาง

รายการ/รายได้	ราคา (บาท)ต่อเดือน	รายการ/รายจ่าย	ราคา (บาท)ต่อเดือน
สวนยาง ² (วันละ 400 * 20 วัน)	8000-12000 ³	กาแฟ 10 x 30 วัน	300
		น้ำมันรถ	3000
		ค่าขนมลูกไปโรงเรียน (50 บาทต่อวัน)	1200
		ค่ากับข้าว วันละ 100 บาท	3000
		ตลาดนัดวันจันทร์ 500 บาท ต่อครอบครัว (ซื้อข้าวสาร กะปิ)	1000
		งานสังคม (งานบวช งานแต่ง งานศพ) งานละ 200 บาท	1000-2000
		ค่าไฟฟ้า	300
		ค่าบริการเติมเงินโทรศัพท์มือถือ (300 บาทต่อเครื่อง)	300
		เหล้าและบุหรี่	1000
		หอย (3 ครั้งต่อเดือน)	450
		ผ่อนมอเตอร์ไซด์	1,200
		ถังแก๊ส	350
		ค่าปุ๋ย	800 บาท
รวม	12, 000	รวม	14, 900⁴

² ขง 1 ไร่สามารถผลิตขงได้ 2 กิโลกรัม ขยกิโลกรัมละ 40 บาท ดังนั้นมีสวนขงจำนวน 10 ไร่ สามารถผลิตได้ 20 กิโลกรัม ขยได้วันละ 400 บาท เดือนหนึ่ง ตัดขงได้ 20 วัน ดังนั้น 400*20 = 8000

³ พักตัดขง 3 เดือนในฤดูพักร้อน

⁴ ไม่รวมผ่อนหนี้ ธกส./กองทุนเงินล้านและหนี้นอกระบบ ทุกๆ 3 เดือน ครั้งละประมาณ 15000 บาทและไม่รวมค่าใช้จ่ายประจำเดือน อย่างเช่น เสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่ม

บทบาทหญิงชาย

ผู้หญิงและผู้ชายล้วนทำงานร่วมกันในสวนยางแต่บทบาทของผู้ใหญ่ในระดับครัวเรือน อย่างเช่นการซื้อข้าว การทำความสะอาดบ้าน การทำอาหารต้อนรับแขกและการเลี้ยงดูบุตร การแบ่งบทบาทหน้าที่ของหญิงชายในชุมชนบ้านไม้แดงตั้งอยู่บนฐานลักษณะธรรมชาติของงาน โดยส่วนมากผู้ชายที่มีความเชี่ยวชาญและมีองค์ความรู้ทางด้านทรัพยากรป่ามากกว่าผู้หญิง เพราะตนมีหน้าที่ไปเก็บของป่าเนื่องจากเป็นงานที่เสี่ยงและต้องมีความทักษะและประสบการณ์ อย่างเช่นการปีนต้นยางเพื่อเก็บสตอหรือน้ำผึ้งที่พบบนต้นยางสูงถึง 50 -70 เมตร ด้วยเหตุเหล่านี้ทำให้กิจกรรมหาของป่าเป็นงานของผู้ชายทำให้มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับนิเวศน์ป่ามาก

บทบาทของผู้หญิงในชีวิตประจำวันนั้นเน้นอยู่กับการทำงานในสวนยางและทำกับข้าวให้แก่สมาชิกในครอบครัว

ในแต่ละวันผู้หญิงจะตื่นตั้งแต่ ตี 3 เพื่อไปกรีดยางในสวนและกลับเข้าบ้านประมาณ 6 โมงเช้าเพื่อเตรียมอาหารเช้า อาหารกลางวัน และอาหารเย็นให้สามีและลูกๆ นอกเหนือจากนี้ ผู้หญิงยังทำหน้าที่ในการดูแลสัตว์เลี้ยง ชักผ้า

ทรัพยากรธรรมชาติ

บ้านคลองไม้แดงตั้งอยู่บนพื้นที่ต้นน้ำที่สำคัญ มีป่าต้นน้ำและคลองหลักไหลจากหมู่บ้านสู่ทะเล 4 สาย ได้แก่ คลองลู่ คลองเคี่ยมงาม คลองควนแดง และคลองบางสัก ทำให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่เปราะบางทางระบบนิเวศน์ นอกเหนือจากนี้ยังมีบ่อน้ำร้อนเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ สภาพทรัพยากรป่าอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม เนื่องจากการสัมปทานมาแล้วถึง 2 ครั้ง ในปี พ.ศ. 2510 และ ปี พ.ศ. 2516 และการถางป่าจากการทำสวนยาง

ชนิดป่าที่พบในปัจจุบันสามารถแบ่งได้ 2 ชนิดคือ ป่าผลัดใบ (Dipterocarpaceae) และป่าดิบชื้น (Dry Evergreen Forest) ในส่วนของป่าผลัดใบสามารถจำแนกได้เป็น ป่าเต็งรังซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มผลัดใบและเป็นไม้ดัดชนิดในตระกูลยาง ได้แก่ เต็ง รัง เหียง ยางพลวง นางกราด และไม้ดัดกล่าวเจริญเติบโตเร็วในพื้นที่ที่มีความแห้งแล้งจัดนานกว่า 4 เดือน มีสภาพดินกักเก็บน้ำเร็วและมีปริมาณน้ำฝน 900 -120 มม/ปี

ในส่วนของป่าดิบชื้นซึ่งมีลักษณะโครงสร้างประกอบด้วยไม้ขนาดเล็กซึ่งเกิดจากการแตกหน่อและเรือนยอดส่วนใหญ่มีเถาวัลย์ปกคลุม พรรณไม้สังคมนีเป็นการผสมกันระหว่างไม้ผลัดใบและไม้ผลัดใบในอัตราส่วนที่ใกล้เคียงกัน ไม้ผลัดใบมักมีการเปลี่ยนแปลงใบค่อนข้างสูงในช่วงฤดูแล้ง แต่เรือนยอดป่ายังคงรักษาความเขียวไว้ตลอด ความหลากหลายของทรัพยากรสัตว์ป่าลดน้อยลงจากแต่ก่อน สัตว์ป่าที่ยังพบในปัจจุบันคือ สมเสร็จ จง ควาน ค้าง เสือดำ นกหัวว่า หมีขอ เม่น อีเกะ กบไฟ นอกจากนี้ยังพบสมุนไพรมุขมนใช้ทำยา มากกว่า 20-ชนิด ซึ่งส่วนมากกระจายอยู่ตามเนินเขาหรือที่สูงเนื่องจากมีสภาพป่าที่หนาแน่นกว่าพื้นราบ นอกเหนือจากนี้ยังมีน้ำผึ้งและสตอซึ่งเป็นแหล่งอาหารและรายได้สำหรับชุมชน (โปรดดูรายชื่อและสรรพคุณของสมุนไพรมุขมนในภาคผนวก ก) นอกเหนือจากนี้ยังมีบ่อน้ำร้อนเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติซึ่งเป็นแหล่งรักษาโรคสำหรับชุมชน

การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ

การใช้ทรัพยากรของชุมชนบ้านคลองไม้แดงเน้นเพื่อการบริโภคในครัวเรือนและขายเพื่อหารายได้ โดยจะเป็นสมาชิกจากชุมชนส่วนใหญ่ที่เข้ามาหาทรัพยากร การเข้ามาหาทรัพยากรโดยชุมชนภายนอกทำได้แต่จะต้องเคารพกฎระเบียบของชุมชนโดยการไม่หาเพื่อนำไปขาย นอกเหนือจากนี้แล้วชุมชนคลองไม้แดงยังไม่ได้มีกฎระเบียบในการเก็บของป่าอย่างเป็นรูปธรรม ความถี่ของการหาขึ้นขึ้นอยู่กับฤดูกาลโดยเฉพาะอย่างยิ่งหน้าฝนซึ่งจะทำให้เห็ดและหน่อไม้มีมาก พื้นที่เก็บเกี่ยวทรัพยากรจะกระจุกอยู่ที่อ่าวปุเลและเนินขวางเป็นหลัก เนื่องจากเป็นพื้นที่ๆ มีป่ารกทึบทำให้มีทรัพยากรมา ตารางต่อไปนี้สรุปลักษณะการใช้ทรัพยากรและการกระจายตัวของทรัพยากรธรรมชาติที่ชุมชนพึ่งพาเพื่อการดำรงชีพ

ตารางที่ 1 การใช้ทรัพยากรชนิดต่างๆของชุมชนบ้านคลองไม้แดง

ประเภท	ชนิดของทรัพยากร	บริเวณที่ใช้ประโยชน์	ลักษณะการใช้ประโยชน์	กลุ่มผู้เข้าไปใช้ประโยชน์
ไม้ใช้สอย	คอแห้ง เม็ดขุดแดง ขาว ปิงตาล ไม้ กระดุกค้ำง	ดินควน เนินสัน พร้าอ่าวปุเล	คอกไก่ โรงจักร	ชาวบ้านในหมู่บ้าน
ของป่า	ทองบั้ง สะตอ เหนียง ผักหวานป่า หน่อไม้ เหลียง	อ่าวปุเล เนินขวาง ปลักหมู ห้วยน้ำเค็ม	นำมากินเป็นอาหาร ที่เหลือขายเพื่อเป็น รายได้เสริม	คนในชุมชนและคนด้าน นอก (ห้ามหาออกไปขาย นอกจากไว้บริโภคใน ครัวเรือนเท่านั้น)
สัตว์ป่า	กระรอก หมูป่า แล่นไก่อเลื้อน	เนินขวาง อ่าวปุเล เขื่อนบางสัก	นำมาบริโภคเป็น อาหาร	ชาวบ้านในหมู่บ้าน
สัตว์น้ำ	ปลาตูก ปลาช่อน กระตัง ตูหนา อี กอง ตะพาน้ำ โสด สับ กบ	ช่องเขรสอ คลอง เคี่ยมงาม ห้วยน้ำ ผุด หนือคลองพรุ จึง พรุอินินท	นำมากินเป็นอาหาร ที่เหลือขายเพื่อเป็น รายได้เสริม	ชาวบ้านในหมู่บ้าน
สมุนไพร	ชิงคอกเคียว ฝน แสหนา เหล็กฟักไข่ ต้นตายปลายเป็น ไผ่เลื้อย	เนินขวาง พรุอิน นิ นท กลักหมู ห้วย น้ำเค็ม	ทำยาแผนโบราณ อย่างเช่น ยาบำรุง เลือด ยาดอก ยาแก้ กระสยเส้น และ นำไปขาย	หมอพื้นบ้าน (หมออารี หมอเลียบ ตาเลียง น้ำจิง)

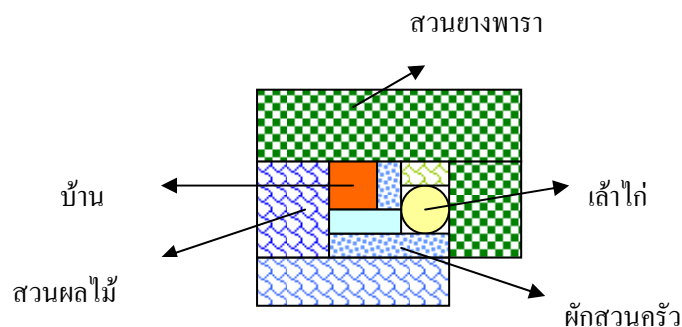
การใช้ประโยชน์ที่ดินในระดับหมู่บ้านและระดับครัวเรือน

ในระดับหมู่บ้าน

ในปัจจุบันหมู่บ้านดังกล่าวมีพื้นที่ทำการเกษตร (สวนยาง) ประมาณ 1,570 ไร่บนพื้นที่ราบและมีป่าธรรมชาติหนาที่อยู่บนภูเขาเท่านั้น การปลูกต้นปาล์มมีปรากฏน้อยและส่วนมากจะเป็นรายได้เสริมจากสวนยางเนื่องจาก จึงมีไม่ถึง 20 ไร่ นอกเหนือจากนี้ชุมชนใช้ทรัพยากรจากป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สดอ ฟิ่งและสมุนไพร ซึ่งจะเริ่มออกหาน้ำผึ้ง ระหว่างเดือน มกราคมถึงเมษายน และเก็บสดอระหว่างเดือนกรกฎาคม ถึงเดือนเมษายน

ในระดับครัวเรือน

ในแต่ละครัวเรือนนอกจากจะมีสวนยางแล้วใกล้กับที่อยู่อาศัย ยังมีการปลูกพืชสวนครัว อย่างเช่น ขมิ้น มะนาว มะกรูด ตะไคร้ ข่า พริกชี้ฟ้า ผักหวาน ตำลึง มะละกอ เผือก ผักบุ้ง ผักเขียว มะเขือ เพื่อใช้ในกาประกอบอาหาร

ภาพที่ 1 แสดงแผนผังการใช้ประโยชน์จากที่ดินในระดับครัวเรือน

การถือครองที่ดิน

การถือครองที่ดินที่ผ่านมาแบ่งเป็นสองลักษณะ ได้แก่ ที่ดินที่ได้จากบรรพบุรุษและการซื้อที่ดินจากชุมชนเข้ามาและเข้ามาอาศัย

การทำสวนยางในชุมชนคลองไม้แดง

การทำสวนยางเริ่มต้นเมื่อปี พ.ศ. 2445 โดยเจ้าเมืองพระยาริฎฐานสติสเป็นผู้ส่งเสริมการปลูกยาง หลังจากการไปศึกษาดูงานที่ประเทศมาเลเซีย สมันก่อนพื้นที่อำเภอ กันตัง เป็นแหล่งผลิตและขายต้นเคี่ยมที่สำคัญ แต่เมื่อเกิดปัญหาอากาศระบาด ทำให้จำนวนต้นเคี่ยมลดน้อยลง พระยาริฎดาฯ จึงคิดถึงนโยบาย

เพื่อทดแทนการขายต้นเทียม โดยการส่งเสริมการปลูกสวนยางและได้กลายเป็นอาชีพผู้บ้านคู่มือเมือง จังหวัดตรัง ในปัจจุบันการทำสวนยางเป็นอาชีพหลักของคนในอำเภอกันตังเป็นส่วนใหญ่

ในอดีต การปลูกสวนยางเป็นแบบพื้นบ้าน ไม่มีการใช้ปุ๋ยและปลูกแซมกับต้นไม้ในป่าขนาดใหญ่ และไม่ต้องทำตามระบบ ทำให้เกิดสวนยางในลักษณะป่ายางที่มีขนาดใหญ่ แต่ด้วยการพัฒนาตลาดยางพาราในประเทศและต่างประเทศ ระบบและรูปแบบการผลิตยางจึงได้เปลี่ยนไป จากการขายแบบพอเพียงในตลาดในประเทศไปสู่การผลิตเพื่อการส่งออกไปสู่ประเทศต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มาเลเซีย ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาชาวเกษตรกรได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมให้ปลูกสวนยาง ในปัจจุบันภาครัฐได้จัดตั้งกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพื่อผลผลิตเนื้อยาง มีการให้ทุนสนับสนุนจำนวน 6900 บาทต่อไร่ ผู้ที่เป็นสมาชิกกองทุนดังกล่าวจะได้รับสิทธิประโยชน์ต่างๆ และต้องทำการปลูกต้นยางตามกฎระเบียบ อย่างเช่น การใช้ปุ๋ยตามระยะเวลาที่กำหนด การปลูกเว้นระยะห่าง การกำจัดวัชพืช ขนาดของต้นยางในปัจจุบันมีขนาดเล็กลง เพราะการคัดแปลงพันธุ์กรรมต้นยาง เพื่อช่วยให้เปลือกบางขึ้น กรีดง่าย มีน้ำยางเยอะและมีภูมิป้องกันโรค การปลูกยางมีความคล้ายคลึงกับการทำไร่หมุนเวียน ซึ่งต้นยางจะมีอายุประมาณ 20 ปีและเจ้าของสวนจะไถนทิ้งและปล่อยให้ฟื้นฟื้นตัว หลังจากนั้นจะเอาต้นกล้าที่ปลูกไว้ในแปลงอื่นมาปลูกแทน มีการใช้สารเคมีหลากหลายชนิดรวมไปถึงปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยผสม จากการสำรวจพบว่าได้มีการใช้สารเคมีที่ได้รับการยกเลิกในต่างประเทศ เนื่องจากผลกระทบต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ในขณะที่การศึกษายังไม่ได้ศึกษาเชิงลึกถึงปริมาณการใช้ดังกล่าว แต่ภาพรวมแล้วสมาชิกชุมชนมากกว่าร้อยละ 50 ยังคงใช้สารเคมีอยู่

การดูแลรักษาต้นยางที่เริ่มปลูกจะต้องมีการให้ปุ๋ยที่ช่วยบำรุงและต้องถางให้โล่งเพราะจะได้รับแสงแดด และป้องกันไม่ให้ต้นไม้อื่นมาแย่งปุ๋ย จนกว่าอายุจะได้ 3-4 ปีซึ่งกรีดยางได้แล้ว ถึงจะสามารถปล่อยให้ไม้ฟื้นขึ้นได้และใส่ปุ๋ยปีละ 2 ครั้ง แต่พืชผักสวนครัวก็สามารถปลูกแซมได้ตั้งแต่แรกปลูกได้พวก พริก ตะเภา ข่า ถั่ว หรือพืชที่มีอายุสั้นแต่ต้องดูความเหมาะสมของพื้นที่ด้วย ซึ่งจะช่วยให้เรื่องของการใช้จ่ายในระหว่างที่ยังไม่ได้กรีด อีกทางเนื่องจากพื้นที่เป็นเขตอุทยานที่ชาวบ้านเข้ามาทำกินเดิมแต่ยังไม่ได้รับเอกสารสิทธิในการทำกินตามกฎหมายดังนั้นคนในชุมชนจึงไม่ได้รับการช่วยเหลือจากกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง จะกู้เงินนอกระบบบ้าง กองทุนหมู่บ้านจากบ้านเดิมที่อยู่แต่ยังไม่แจ้งย้ายบ้าง หรือถ้ารายไหนมีทุนเก็บส่วนตัวบ้าง การปลูกสวนยางที่ต้องรอเวลาว่าจะได้ผลผลิตดังนั้นจึงต้องพยายามประหยัดค่าใช้จ่ายให้มากที่สุดและการดูแลรักษาต้นยางของตัวเองขาคี วิธีไหนที่เคยทำมาแล้วให้น้ำยางมากก็จะนำมาปฏิบัติ ยกตัวอย่างการทำสวนยางให้โล่งเตียนไม่มีพืชชนิดอื่นขึ้น ซึ่งมีแนวความคิดบางส่วนเชื่อว่าถ้าสวนไหนกรีดต้นไม้ฟื้นขึ้นเยอะแสดงว่าขี้เถียง หรือแม้กระทั่งมีการใช้สารเคมีในการฆ่าหญ้าเพื่อความสะดวกในการทำงาน ซึ่งผู้ศึกษาเองเพียงแต่ได้พูดคุยในบางรายเท่านั้นยังไม่เห็นภาพทั้งหมดว่ามีมีการใช้สารปริมาณมากน้อยแค่ไหนและด้วยสาเหตุที่แท้จริงเพราะอะไร

ส่วนในพื้นที่สวนยางที่มีสภาพเป็นป่าคือมีไม้ชนิดอื่นขึ้นแซมมาด้วย จากการพูดคุย คือ เป็นสวนที่อ้างให้คนอื่นดูแลและเอารายได้มาแบ่งกันและต้นยางมีอายุมากเกือบ 20 ปี ซึ่งไม้ที่เป็นไม้เนื้อแข็งสามารถเอาไปทำบ้าน ซ่อมแซมรั้ว มียาสมุนไพรด้วยแต่ชาวบ้านถ้าเจ็บป่วยจะไปหาหมอมากกว่า นอกจากนี้ยังมีสัตว์ พวกนก หนู กระรอก กระแต อีเห็น หมูป่า ลิง ฯลฯ ที่มีจะพบเห็นเสมอ ซึ่งก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งด้วยของชาวบ้านเรื่องกลัวอันตรายจากสัตว์ป่า หรือมีบางรายที่พยายามหาไม้ผลปลูกแต่ไม่ได้ผลนอกจากจะแยกปลูกอีกแปลงเป็นส่วนๆ ไป

การขายผลผลิตยางในหมู่บ้านคลองไม้แดงมี 2 ลักษณะคือ การขายแผ่นยางและการขายน้ำยาง โดยร้อยละ 70-80 นิยมขายแผ่นยางมากกว่าในกรณีที่มีเวลาและไม่ทำอาชีพเสริม แต่มีข้อเสียคือต้องใช้เวลาในการเตรียมและแปลงเป็นแผ่นประมาณ 1 วันในช่วงแดดจัด แต่จะได้ราคาดีกว่าประมาณ 10 บาทเท่านั้น โดยเฉลี่ย

แล้วรายได้โดยเฉลี่ยจากการกรีดยางและขายน้ำยางอยู่ระหว่าง 300-550 บาทต่อวัน โดยส่วนมากผู้ผลิตยางจะขายน้ำยางในราคา 30 บาทต่อกิโลต่อน้ำยาง 30 เปอร์เซ็น ซึ่งนับว่ามีราคาที่ดี

ประเด็นความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบ้านคลองไม้แดง

ก) การลักลอบตัดไม้

มีการลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ภูเขาที่อยู่ในเขตการดูแลของเจ้าหน้าที่อุทยาน

ข) แนวเขตและการยอมรับสิทธิชุมชนในการอยู่ในเขตอาศัยอยู่มนเขตอุทยาน

ประเด็นเรื่องแนวเขตอุทยานและแนวเขตชุมชนเป็นประเด็นที่ละเอียดอ่อนเนื่องจากที่ผ่านมาได้มีกรณีความรุนแรงเกิดขึ้นจนทำให้ชุมชนต้องถูกจับกุม การประกาศอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหมตั้งแต่ปี 1981 เป็นการประกาศเขตอนุรักษ์ดั้งเช่นพื้นที่อื่นๆในประเทศไทยที่ ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน จึงทำให้เกิดปัญหาการประกาศพื้นที่อุทยานทับซ้อนพื้นที่ทำกินชุมชนที่อาศัยอยู่เดิมและกลายเป็นผู้อยู่อาศัยอย่างผิดกฎหมาย ผลกระทบของการประกาศพื้นที่ดังกล่าวทำให้เกิดการจับกุมชาวบ้าน 10 คนขณะทำงานอยู่ในสวนยาง มีกรณีการจับไล่ชุมชนโดยการรื้อถอนกระท่อมหรือที่อยู่อาศัยชาวบ้าน และ วันที่ 18 เมษายน 2547 ได้มีการทำลายสวนมะพร้าวของชุมชนเกาะมุกข์เป็นจำนวน 50 ไร่ และได้มีความพยายามดำเนินการดังกล่าวในพื้นที่หมู่บ้านคลองไม้แดง ซึ่งชุมชนได้รวมตัวกันและขัดขวางการปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่จนสำเร็จ

ที่ผ่านมาชุมชนได้มีการร่วมกันอภิปรายถึงสิ่งที่เกิดขึ้นว่า การทำลายสวนมะพร้าวของชุมชนใช่ว่าเป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์พื้นที่ป่าแต่เป็นการทำลายทรัพยากรที่ทำให้พืชปกคลุมหน้าดินลดน้อยลงไปอีกและยังเป็นการตัดเส้นเลือดของชุมชน นอกเหนือจากนี้ชาวบ้านไม่เข้าใจว่าทำไมพื้นที่ทั้งหมดนี้จึงถูกประกาศให้เป็นอุทยานแห่งชาติเพราะสภาพพื้นที่ในช่วงแรกนั้นเป็นพื้นที่เสื่อมโทรมมากสืบเนื่องจากการเปิดสัมปทานถึงสองครั้ง นั้นแสดงให้เห็นว่าชุมชนได้เข้ามาจับจองพื้นที่ๆ ไม่ใช่พื้นที่ป่าตั้งแต่ต้นจึงไม่ใช่ผู้ที่ทำลายป่าอย่างแท้จริง

ดังนั้นการพิสูจน์สิทธิและสร้างความชอบธรรมให้ชุมชนเพื่อให้สามารถอยู่อาศัยในพื้นที่เดิมอาจต้องดำเนินการสองประการคือ สร้างรูปธรรมการจัดการอนุรักษ์ พื้นที่ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อพิสูจน์ว่าชุมชนสามารถอยู่กับป่าได้ และพัฒนาเครื่องมือหรือระบบข้อมูล อย่างเช่น การใช้ภาพถ่ายดาวเทียมในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรธรรมชาติก่อนและหลังเข้ามาอยู่อาศัยของชุมชน การเปรียบเทียบความหนาแน่นของป่าก่อนปี พ.ศ. 2510 และระหว่าง ปี พ.ศ. 2510 พ.ศ. 2516 พ.ศ. 2518 จนถึงปัจจุบัน เพื่อเป็นการหาหลักฐานในการอ้างอิงว่าชุมชนมิใช่ผู้ทำลายทรัพยากรป่าแต่แรกเริ่มและยังมีบทบาทในการรักษาและฟื้นฟู

ทรัพยากรธรรมชาติให้มีความอุดมสมบูรณ์มากกว่าเดิมก่อน ทั้งนี้ประเด็นเรื่องความชัดเจนและการเข้าถึงข้อมูลเรื่องการขยายพื้นที่อุทยานของชุมชนนั้นมีอยู่อย่างจำกัด ทำให้ไม่สามารถทราบได้ว่าที่ทำกินของใครอยู่ในเขตหรือนอกเขตอย่างไร ทำให้การวางแผนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่อุทยานนั้นเป็นไปอย่างยากลำบากเพราะขาดข้อมูลพื้นฐานที่สอดคล้องกับสถานการณ์จริง

นอกเหนือจากนี้มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ฝ่ายเจ้าหน้าที่อุทยานจะต้องปรับแนวความคิดและทัศนคติที่มีต่อชุมชนว่าเป็นผู้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ที่ผ่านมามาดูเหมือนว่าขาดความกระตือรือร้นจากเจ้าหน้าที่อุทยานใน

การเข้ามาใกล้เกลี่ย สร้างความเข้าใจและแสดงความพยายามในการทำงานร่วมกับชาวบ้านในการอนุรักษ์ทรัพยากร ดังนั้นที่ผ่านมามีเกิดการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีเผชิญหน้าและไม่ใช้การแก้ไขปัญหาที่รุนแรง

กิจกรรมชุมชนและการดำเนินงานของชุมชนในการจัดการทรัพยากร

ในแง่ของการออมทรัพย์ในชุมชน ได้มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อปี พ.ศ. 2540 โดยมีสมาชิกเริ่มต้นถึง 100 คน มีเงินหมุนเวียน 1 แสนอย่างไรก็ตามปัจจุบันจำนวนสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ดังกล่าวลดลงเหลือ 60 คน เนื่องจากไม่สามารถส่งหนี้คืนโดยเฉลี่ยตามครัวเรือนคือ 30,000 บาทโดยส่วนใหญ่เป็นหนี้ในระบบที่เกิดจากการกู้เงินภายในชุมชน การเจ็บไข้ได้ป่วย อุบัติเหตุและ การประกันตัวเมื่อถูกเจ้าหน้าที่อุทยานจับกุมในข้อหาบุกรุก

ชาวบ้านมีความกังวลเรื่องทรัพยากรน้ำเพราะในหมู่บ้านไม่มีน้ำประปาและไฟฟ้าเนื่องจากอยู่ในเขตอุทยาน จึงต้องบริโภคน้ำฝนหรือใช้น้ำจากลำคลองในการดำรงชีพ ที่ผ่านมามีปรากฏการณ์น้ำแล้งในฤดูแล้งก่อให้เกิดความเดือดร้อนมากมาย ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงได้มีการพูดคุยในชุมชนถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำโดยการรักษาป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าต้นน้ำโดยการวางกฎระเบียบห้ามตัดไม้โดยเด็ดขาด (เป็นบริเวณที่มีน้ำตกซึ่งเชื่อมกับลำคลองในหมู่บ้าน ได้มีการประกาศปิดคลองหนึ่งปีเพื่อฟื้นฟูสภาพทรัพยากรโดยห้ามการจับสัตว์น้ำอย่างเช่นปลาไหล ตะพาน้ำ ทุ่นำอยู่ดำ ปลาตุ๊ก การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนคลองไม้แดงยังไม่ปรากฏเป็นแผนที่เด่นชัดและยังไม่ได้มีการจัดตั้งเขตอนุรักษ์หรือป่าชุมชนอย่างใด

การแก้ไขปัญหาของชุมชนบ้านคลองไม้แดง

ชุมชนคลองไม้แดงในปัจจุบันมีเจตนารมณ์ที่จะพิสูจน์ให้รัฐบาลตระหนักถึงศักยภาพของพวกเขาในการจัดการ อนุรักษ์ ฟื้นฟู ทรัพยากร และเปลี่ยนแปลงทัศนคติว่าชาวบ้านเป็นผู้ทำลายป่า ที่ผ่านมากการต่อสู้ของชาวบ้านในการขัดขวางเจ้าหน้าที่อุทยานและการสร้างความชอบธรรมในการอาศัยอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์นั้นยังขาดน้ำหนักรวมเนื่องจากชาวบ้านยังไม่สามารถแสดงให้เห็นถึงการจัดการ อนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรอย่างเป็นรูปธรรม

นอกเหนือจากนี้ เพื่อให้เกิดระบบฐานข้อมูลในระดับชุมชนเรื่องพื้นที่ทำกินและแนวเขตอุทยาน แกนนำชุมชนบ้านคลองไม้แดงจึงได้วางแผนการจัดเก็บข้อมูลเรื่องขอบเขตที่ดินทำกินและรายชื่อผู้ถือครองที่ดินประจำหมู่บ้านเพื่อเป็นหลักฐานว่าที่ดินใครอยู่ตรงไหน อย่างไร ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการเจรจาต่อรองกับทางฝ่ายอุทยานต่อไป

ข้อคิดเห็น

การศึกษาพบว่า การเสริมสร้างจิตสำนึกของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรและการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการแสดงศักยภาพของตนในการจัดการทรัพยากรนั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นมากในขณะนี้ ในปัจจุบันแม้จะมีการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรในระดับชุมชน แต่โดยส่วนมากแล้วจิตสำนึกต่อความสำคัญในสภาวะอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้นั้นมีอยู่อย่างจำกัดเนื่องจากเป็นชุมชนที่ทำมาหากินจากสวนยาง และเห็นความสำคัญต่อที่ดินหมูนอกเหนือจากนี้ยังขาดการรวมตัวของชุมชนทุกกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มผู้หญิงและเยาวชนที่ไม่ค่อยได้รับการส่งเสริมบทบาทให้เป็นมากกว่าแม่บ้าน การพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนในแต่ละวันยังคงดำเนินอยู่แต่ขาด

การจัดการที่เป็นระบบ และการประเมินสภาพทรัพยากรร่วมกันจะไม่สามารถไปสู่การตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างแผนการจัดการอย่างเป็นรูปธรรม เมื่อถึงจุดนั้นแล้วชุมชนสามารถประกาศเจตนาของชุมชนโดยมีกฎระเบียบ และเวรยามคอยควบคุมการลักลอบตัดไม้ของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม เหตุผลที่การรวมตัวเป็นไปอย่างล่าช้าอาจเป็นเพราะนี่เป็นตัวอย่างของชุมชนที่ได้พึ่งพาทรัพยากรป่า 100 เปอร์เซ็นต์ เพราะทุกครัวเรือนปลูกสวนยางซึ่งทุกวันนี้การขายจำนวนประชากรทำให้เกิดความต้องการในการหาที่ทำกินมากขึ้น แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มว่าจะมีการบุกเบิกพื้นที่ป่าที่อยู่บนเนินเขาขึ้นไปอีกเพราะสภาพในขณะก็คือที่ราบได้ถูกจับจองเป็นพื้นที่ปลูกสวนยางไปเกือบหมดแล้ว การปลูกสวนยางยังเป็นอาชีพทางการเกษตรที่ส่งผลในแง่ลบต่อระบบนิเวศน์เนื่องจากการใช้สารเคมีในช่วงแรกของการปลูกต้นกล้า มีชาวบ้านส่วนน้อยที่สามารถพัฒนาสวนยางอินทรีย์เนื่องจากปัจจัยการปรับเปลี่ยนไม่เอื้ออำนวยและยังมีการแข่งขันทางการตลาดต่อไป จะเห็นได้ว่าชุมชนยังมีหนี้สินและยังขาดความมั่นคงในการดำรงชีวิตโดยส่วนหนึ่งสืบเนื่องจากความขัดแย้งระหว่างกฎหมายอุทยานและวิถีชีวิตของชุมชน

ภาคผนวก ก

ตารางที่ 1 ประเภทสังคมที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ (Natural Plant Community) สามารถจำแนกได้เป็นพืชพรรณไม้ป่าบก 4 ประเภท และพรรณพืชที่ขึ้นในน้ำ 1 ประเภท

ป่าดิบชื้นและป่าผลัดใบ (Evergreen Forest)	ครอบคลุมพื้นที่ชายฝั่งตอนในบริเวณเขาน้ำราบ บ่อน้ำร้อน ทิศตะวันออกของหาดทรายเป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งบน เกาะมุกต์ พันธุ์ไม้ที่พบได้แก่ ยางวาด ยางมัน ใส ตะเคียนหิน ตะเคียนทอง ตำเสา หลุมพอ คอแลน ไม้พื้นล่างเป็นพวกหวายและเถาวัลย์
ป่าผสมบริเวณภูเขาหิน (Limestone Forest)	พบด้านทิศตะวันตกของเกาะมุกต์ เกาะเชือก เกาะแหวน เกาะปลิง เขาเบนง เขาหยงหลัง เขาแมงและเขาเจ้าไหม ประกอบด้วยพืชพรรณเฉพาะพื้นที่ เช่น จันทน์ผา เป้ง สลัดได ขอป่า เตยเขา ประงเขา กกล้วยไม้ชนิดต่างๆ และบอน เป็นต้น
ป่าชายหาด (Beach Forest)	ขึ้นอยู่เป็นบริเวณแคบๆ ตามชายหาดและ โขดหินที่น้ำทะเลท่วมไม่ถึง พันธุ์ไม้ที่สำคัญ เช่น หูกวาง สันทะเล กระทิง เม่า ปอทะเล พื้นที่ราบต่อจากชายหาดเป็นป่าโปร่งประกอบด้วยไม้แคระแกรน พันธุ์ไม้สำคัญได้แก่ เคี่ยม นนทรี เสม็ดแดง ขอป่า หนามแห่ง ช้องแมว พืชชั้นล่างเป็นพวกหญ้าชนิดต่างๆ
ป่าชายเลน (Mangrove Forest)	พบในพื้นที่ถัดจากชายหาดเข้ามาในบริเวณหลังที่ทำการอุทยานแห่งชาติตลอดแนวจากหาดปากเมงถึงหาดเจ้าไหม และมีการกระจายอยู่ตามอ่าวของเกาะมุกต์ พันธุ์ไม้ที่สำคัญได้แก่ โกงกางใบเล็ก โกงกางใบใหญ่ โปรง ตะบูน ตะบัน ถั่ว ตาตุ่มทะเล เป็งทะเล เหงือกปลาหมอ จากและหวายลิง เป็นต้น
สังคมพืชน้ำ (Aquatic Plant Community)	ได้แก่ หญ้าทะเล และสาหร่ายทะเล ซึ่งอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหมเป็นแหล่งหญ้าทะเลขนาดใหญ่ ครอบคลุมพื้นที่ 3,975 ไร่ ระหว่างแหลมหยงหลังและเกาะมุกต์ จากการสำรวจพบหญ้าทะเลขึ้นอยู่ 8 ชนิด ได้แก่ หญ้าเต่า หญ้าชะเงาใบยาว หญ้าชะเงาใบสั้น สีน้าตาล หญ้าชะเงาใบสั้นสีเขียว หญ้าชะเงาใบสั้นปล้องยาว หญ้าใบสน หญ้าผมนาง และหญ้าใบมะกรูด

ตารางที่ 2: แสดงชนิดสัตว์ต่างๆในแต่ละประเภทที่พบในเขตอุทยาน

สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม	51 ชนิด	ได้แก่ พะยูง เลียงผา ค่างดำ เก้ง กระจงเล็ก เสือไฟ แมวดาว นากเล็กเล็บสั้น ชะมดแผงหางสั้น หนูฟันสีเหลือง และค้างคาวชนิดต่างๆ ฯลฯ
นก	137 ชนิด	ได้แก่ นกกระสาคอดำ นกตะกรุม นกยางจีน นกทะเลขาเขียวลายจุด นกนางนวล แกลบพันธุ์จีน นกกก นกแควแล้ว และนกแซงแซวหางบ่วงใหญ่ ฯลฯ
สัตว์เลื้อยคลาน	29 ชนิด	ได้แก่ เต่าบึงหัวเหลือง แย้ เหี้ย งูเหลือม งูไซ และงูพังกา เป็นต้น
สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก	9 ชนิด	ได้แก่ จงโคร่ง คางคกบ้าน กบอ่อง ปาดบ้าน อึ่งอ่างบ้าน เป็นต้น
สัตว์น้ำ		ปูแสม ปูม้า หอยนางรม หอยชักตีน ปลาเก๋า ปลาผีเสื้อ และปลาโลมา เป็นต้น

ภาคผนวก ข

ตารางที่ 3 แสดงรายละเอียดประชากรรายหมู่บ้านในอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม

ชื่อหมู่บ้าน	เขตการปกครองท้องที่				อายุการตั้งหมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน	จำนวนประชากร (คน)		
	หมู่	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด			ชาย	หญิง	รวม
บ้านห้วยต้อ	1	ไม้ฝาด	สิเกา	ตรัง	< 100 ปี	154	322	309	631
บ้านห้วยต้อน้อย	2	ไม้ฝาด	สิเกา	ตรัง	< 100 ปี	180	419	393	812
บ้านหาดปากเมง	4	ไม้ฝาด	สิเกา	ตรัง	< 100 ปี	330	781	775	1556
บ้านกลางหลาง	5	ไม้ฝาด	สิเกา	ตรัง	< 100 ปี	295	649	654	1303
บ้านเกาะมุกด์	2	เกาะลิบง	กันตัง	ตรัง	< 100 ปี				
บ้านเจ้าไหม	6	เกาะลิบง	กันตัง	ตรัง	< 100 ปี				
บ้านท่าด่าน	2	คลองคู	กันตัง	ตรัง	< 100 ปี	118	243	238	481
บ้านคลองเคียน	6	คลองคู	กันตัง	ตรัง	< 100 ปี	143	323	290	613
บ้านควนแดง	7	บ่อน้ำร้อน	กันตัง	ตรัง	< 100 ปี	249	669	591	1260
บ้านคลองไม้แดง	8	บ่อน้ำร้อน	กันตัง	ตรัง					
บ้านเคี่ยมงาม	2	บ่อน้ำร้อน	กันตัง	ตรัง	18 ปี	130	349	339	688
บ้านบางสัก	3	บางสัก	กันตัง	ตรัง	< 100 ปี	418	1059	1022	2081
บ้านควนคังกู	4	บางสัก	กันตัง	ตรัง	30 ปี	161	471	445	916
บ้านน้ำราบ	6	บางสัก	กันตัง	ตรัง	< 100 ปี	245	658	585	1243
บ้านเขาพลู	6	บางสัก	กันตัง	ตรัง	30 ปี	96	256	237	493
บ้านสว่างคีรี		โคกยาง	กันตัง	ตรัง	29 ปี	106	215	183	398

ภาคผนวก ก

ตารางที่ 4 แสดงรายชื่อ สรรพคุณ และลักษณะของสมุนไพรที่สำรวจพบในพื้นที่เป้าหมาย ระหว่างวันที่ 18-20 เมษายน 2547

ชื่อสมุนไพร	สรรพคุณ	วิธีใช้	รูป
1. คนแสนหา	เป็นยาชูกำลังและแก้เจ็บคอ	ต้มหรือตากแห้ง	
2. ฤๅษีสม	เป็นยาชูกำลังและแก้เจ็บคอ	ต้มหรือตากแห้ง	
4. สดอ			
5. พิกุลป่า	เป็นผลไม้รสหวาน	รับประทานสด	
6. ต้นไหลเผือก	บำรุงเลือด		
7. โสมวาย	แก้เมื่อย		
8. ห้วยเล็ก	บำรุงเลือด ปวดหัว		
9. กำลิ่งหนุมาร	ยาชูกำลัง		
10. ฝั่เลื้อย	บำรุงเลือด	ต้ม	
11. หมากเมลา			
12. สายหยุด			
13. เมากลิก	แก้ปวดเอว	ต้มดอกยา แกะเปลือก ไม้	
14. ต้นกอ	แก้เจ็บคอ	กินรากใบดอกและ ผล	
15. สาบเสือ			
16. ต้นตายปลายเป็น	ขับเลือด	ผสมกับหญ้าชาติใบ	

17. คนแสหนหา	อมดับกลิ่นปาก		
18. จิงดอกเดียว	แก้ปวดเมื่อย		
19.คนเดือนห้าฟ้าเดือน หก			
20.คนเดือนห้าฟ้าเดือน หก			
21. ไม้มือนตีหมา	แก้พิษสุนัข		
22. ผ้าขี้ริ้วห่อทอง	บำรุงสายตา	ใช้คองเหล้า	
23. สาวเหล้า	ขับประจำเดือนมาไม่ปกติ		
24. ชุมเห็ดเทศ	ขาระบายท้อง ขับพยาธิ		